

УДК 342.9+321.7+347.121

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.60>**М. Б. Стиранка**

кандидат юридичних наук

ORCID ID: 0009-0007-6523-0586

ЦИФРОВЕ ПРАВО ЯК КОМПЛЕКСНА ГАЛУЗЬ ПРАВА

У статті досліджено цифрове право як комплексну галузь, що формується на стику базових і спеціальних галузей правової системи. Обґрунтовано, що його поява зумовлена ускладненням соціальних процесів і цифровою трансформацією, які породжують нові конфігурації правовідносин, не здатні бути вичерпно врегульовані інструментарієм однієї традиційної галузі. На основі методології системно-структурного аналізу показано, що цифрове право інтегрує норми конституційного, цивільного, адміністративного, фінансового, кримінального та процесуального права, виробляючи водночас власні понятійні конструкції й підходи до правозастосування. Розкрито критерії комплексності, а саме предметна інтеграція, методична багат шаровість, інституційна консолідація та практична релевантність, що дозволило довести їх придатність для ідентифікації цифрового права як міжгалузевого правового утворення. Показано, що об'єктивація відповідних норм у романо-германській традиції відбувається переважно через інтенсивну нормотворчість і подальшу систематизацію, що сприяє оформленню галузі законодавства, становленню спеціалізованих інститутів і накопиченню судової практики. Аргументовано, що на нинішньому етапі цифрове право ще не демонструє повної єдності предмета та методу, однак посідає відносно самостійне місце в системі права як комплексне поле регулювання, яке поступово консолідується під впливом європейської інтеграції, розвитку регуляторних інституцій, освітніх програм та наукових досліджень. Зроблено висновок про доцільність трактування цифрового права як міжгалузевої (комплексної) правової формації, здатної забезпечити узгоджений режим регулювання цифрових суспільних відносин і слугувати методологічним орієнтиром для подальшої кодифікації та гармонізації національного законодавства у сфері цифрових технологій.

Ключові слова: цифрове право, комплексна галузь права, міжгалузеві інститути, єдність предмета і методу, правова інтеграція, кодифікація.

Постановка проблеми. Питання виокремлення комплексних галузей права й досі залишається дискусійним. Прибічники цієї концепції послідовно обґрунтовують підстави їх існування та окреслюють їхню правову природу. У працях авторів, які визнають комплексні галузі, увага зазвичай зосереджується або на характерних рисах таких утворень (зокрема, що вони формуються з норм різних «базових» галузей), або на з'ясуванні їхнього статусу – чи йдеться про самостійні галузі права, чи радше про галузі законодавства. Значна частина проблем пояснюється тим, що проблематика комплексних галузей тісно пов'язана з іншими невирішеними питаннями теорії системи права: визначенням її елементного складу та динаміки,

співвідношенням права і законодавства, а також критеріями поділу права на галузі.

Стан наукової розробки проблеми.

В українській правовій науці окремі загальнотеоретичні аспекти цієї проблематики відображені у працях О.М. Бандурки, В.В. Головченка, М.І. Козюбри, А.М. Колодія, Н.М. Крестовської, Т.Є. Мураховської, О.Г. Мурашина, Ю.М. Оборотова, Н.М. Оніщенко, О.В. Петришина, В.Ф. Погорілка, С.П. Погребняка, І.М. Погрібного, П.М. Рабіновича, О.Д. Тихомирова, Ю.С. Шемшученка та інших дослідників.

Метою наукової статті є визначення цифрового права як комплексної галузі права.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на усталені в правознавстві

методологічні підходи до характеристики галузевої структури, розгляд правової природи цифрового права доцільно починати з визначення його місця в системі юридичних наук. У цьому контексті варто зауважити відсутність єдиного підходу до його правового статусу – що є цілком прогнозованим, з огляду на новизну явища. Саме ця новизна, радше соціально-політична, ніж суто юридична, сприймається неоднозначно: нетрадиційність цифрового права зумовила різні доктринальні позиції щодо його природи та ролі у правопорядку.

Отже, для з'ясування сутності цифрового права насамперед слід звернутися до базових принципів побудови системи права і розглянути цифрове право у взаємозв'язку з цією системою, з'ясувавши його структурне місце, функції та взаємодію з іншими галузями.

У сучасній системі права традиційно розрізняють кілька блоків галузей. До базових належать конституційне, цивільне, кримінальне та адміністративне право. Окремо виділяють спеціальні галузі – трудове, земельне, сімейне тощо, у межах яких правові режими адаптовані до специфіки окремих сфер суспільного життя. Поруч із ними існують комплексні галузі (аграрне, екологічне, фінансове, морське та ін.), що інтегрують інститути базових і спеціальних галузей, водночас не виключаючи формування власних нормативних приписів.

Поняття «комплекс» (від лат. – «поєднання», «зв'язок») означає сукупність взаємопов'язаних об'єктів чи явищ, об'єднаних у цілісну систему [1]. В правовій площині таким комплексним утворенням може постати сукупність норм, інтегрованих певним зв'язком і зорієнтованих на спільний предмет регулювання. За цим критерієм комплексного характеру можуть набувати як окремі галузі, так і правові інститути. Саме тому від початку дискусій щодо можливості існування комплексних галузей у системі права в науковому середовищі сформувалися різні підходи до тлумачення їхньої сутності та визначення змісту відповідного поняття.

Такий розподіл має цінність не як самоціль, а завдяки своїй прикладній

корисності: він допомагає розв'язувати практичні завдання правозастосування та правотворчості, визначаючи належні інструменти регулювання і межі компетенції відповідних галузей [2, с. 42].

У межах першого підходу існування комплексних галузей у системі права вважається доктринально очевидним. Цю позицію поділяють низка українських теоретиків права – зокрема Ю. С. Шемшученко, П. М. Рабінович, О. В. Петришин, Н. М. Оніщенко, В. Ф. Погорілко, Р. М. Дудник та ін. Узагальнено їхні міркування зводяться до того, що комплексна галузь права – це інтегрована сукупність норм, спрямована на регулювання специфічного кола суспільних відносин (предметна єдність), яке має відчутну суспільну значущість і забезпечене достатньо розвиненим нормативним масивом [3; 4; 5].

У цьому руслі пропонується відмовитися від уявлення про систему права лише як про одновимірну класифікацію та розрізнати два типи галузей за критерієм предмета правового регулювання: базові (основні) та комплексні. Останні формуються шляхом поєднання елементів кількох основних галузей права, що дає змогу створити узгоджений режим регулювання для нових або інтегрованих сфер суспільних відносин.

Динаміка суспільного розвитку сприяє появу нових конфігурацій правовідносин, у межах яких формується предмет правового регулювання, що не вкладається в рамки однієї традиційної галузі, адже перетинає кілька сфер. Сучасна життєдіяльність позначена синтезом соціальних процесів: різні сегменти публічного й приватного життя інтенсивно змінюються та взаємодіють між собою. Водночас право як усталена наукова система вже ґрунтовно опанувало базові, класичні правовідносини, тож говорити про принципово новий, раніше невідомий предмет регулювання немає підстав, а доцільність творення абсолютно самостійних «нових» галузей залишається дискусійною. Натомість актуалізується проникнення нових елементів у звичні правові масиви та потреба їх узгодженого поєднання, що об'єктивно веде до формування комплексних галузей права. Такі

галузі вирізняються предметною інтеграцією – спрямованістю на регулювання взаємопов'язаного, але різнорідного кола відносин, методичною багатшаровістю – поєднанням імперативних і диспозитивних підходів залежно від підсфери регулювання, і нормативною композицією – побудовою з норм та інститутів різних базових галузей при збереженні внутрішньої логіки. Їхня цілісність підтримується єдністю цілей і принципів, що забезпечують узгоджений регулятивний режим, а легітимність – інституціоналізацією у вигляді достатнього масиву джерел та сталої правозастосовної практики. Важливою є й динамічність структури комплексних галузей: вони здатні адаптуватися до нових соціальних і технологічних викликів, не втрачаючи системної цілісності.

Комплексна галузь права передбачає наявність такого предмета правового регулювання, який охоплюється нормами кількох самостійних галузей і не може бути повністю ототожнений із предметом жодної з них. Інакше кажучи, йдеться про сферу, що виникає на перетині щонайменше двох базових галузей, що унеможливує її віднесення виключно до відання однієї. Перебуваючи в полі дії різних правовідносин, така галузь поступово набуває притаманних їй критеріїв і специфічних рис, формуючи власну внутрішню цілісність. У її структурі виокремлюється коло ключових суспільних відносин, які, хоча й регулюються нормами первинних галузей, не зводяться до жодної з них, а характеризуються консолідуючим предметним підходом, що забезпечує інтегрований і узгоджений режим правового впливу [6].

Не є винятком ситуації, коли певні підгалузі, інститути й норми одночасно належать і до традиційної, і до комплексної галузі права. На практиці вибір режиму застосування такої «подвійної» норми зумовлюється специфікою предмета правового регулювання, що дозволяє визначити, у межах якої галузі доцільніше впорядковувати відповідні відносини. Подвійна належність окремої норми до класичної та комплексної галузей не веде до механічного розростання нормативної

базису шляхом дублювання положень у різних галузях, натомість сприяє акумулюванню вже наявних правових рішень і їх цілеспрямованому використанню задля підвищення ефективності правового регулювання.

Суспільні відносини, що слугують підґрунтям для формування комплексної галузі, вирізняються «подвійною» природою: вони одночасно належать до кількох сфер правового регулювання, що й зумовлює «подвоєння» правової структури, яка їх охоплює. У межах такої правової єдності норми базових (первинних) галузей набувають нової інтерпретації та функціонального змісту, починають діяти крізь призму інших – щойно сформованих або адаптованих – принципів, категорій і понять [7]. Частина цих засад виникає безпосередньо в середині комплексної галузі, інша – запозичується з традиційних секторів правової системи, але трансформується, поєднуючись у нову конфігурацію.

Хоча комплексна галузь загалом конструюється з норм різних класичних галузей, вона може виробляти і власні регулятивні приписи, а також розвивати специфічний понятійно-категоріальний апарат. Легітимність і практична доцільність існування таких галузей в Україні зумовлені не лише наявністю особливого предмета регулювання та спеціальних норм, а насамперед правовою реальністю: нові проблеми часто не піддаються належному вирішенню в межах однієї традиційної галузі. Тому потрібні інтегровані, «комплексні» підходи – модернізація чинного регулювання шляхом поєднання елементів різних галузей для коректного й ефективного впорядкування відповідних правовідносин.

Загальновизнаним є розуміння системи права як об'єктивної реальності. Раціонально вибудована й науково обґрунтована структура права сприяє його розвитку та слугує орієнтиром для законодавця. Спираючись на реальні суспільні відносини, система права здобуває теоретичне осмислення в наукових працях. У сучасній теорії права співіснують різні підходи до конструювання системи: частина авторів наполягає на «предметній чистоті» галузей, інші віддають пере-

вагу ширшим інтегрованим комплексам. У цьому контексті відкритим лишається питання про юридичну природу цифрового права. У літературі поряд уживаються терміни «ІТ-право», «цифрове право» та «право інформаційних технологій», проте низка дослідників (зокрема І.М. Рассолов, О. С. Солдатов, Є. О. Харитонов) розглядає відповідну проблематику передусім як окремий науковий напрям, а не як самостійну галузь чи підгалузь права. Аргументація спирається на класичне визначення галузі як внутрішньо відокремленої сукупності норм, об'єднаної спільністю предмета та методу правового регулювання.

У процесі формування правової політики слід забезпечити належне врегулювання суспільних відносин на всіх рівнях правової регламентації – міжнародному, регіональному та національному. При цьому нормативні приписи мають відтворювати життєздатні моделі реагування на потреби й виклики сучасного інформаційного та постіндустріального суспільства. У такій оптиці видається обґрунтованою позиція Н. М. Крестовської: диференціація об'єктивного права на конкретні підрозділи, поява нових галузей і інститутів зумовлюються насамперед виникненням і усвідомленням соціальної потреби у врегулюванні нових відносин або зміною акцентів у вже наявних, а не лише особливостями суспільного ладу чи волею держави [7, с. 144].

Сучасні соціальні виклики нерідко потребують міжгалузевих підходів. Міжгалузовість у цьому сенсі є системною ознакою еволюції права: завдяки взаємозв'язкам норми різних галузей не просто діють паралельно, а утворюють координаційний механізм спільного впливу на відповідні відносини з метою їх гармонійного розвитку, як слушно підкреслює М.А. Дейнега [8, с. 67]. У розвиток цієї ідеї Н. О. Левицька, аналізуючи міжгалузеві нормативно-правові інститути, зауважує, що вони постають як елементи системи джерел права, акумулюють спільні для суміжних галузей положення й принципи, спираються на уніфіковані юридичні конструкції, відображають спільні риси регульованих відносин і спрямовані на забезпечення уніфікації приписів та

одноманітності правового регулювання [9, с. 22-24].

Як приклад міжгалузевого інституту І. Бут розглядає третейський розгляд як субінститут складного (комплексного) міжгалузевого інституту альтернативного вирішення спорів. Тісна кореляція цього субінституту та інституту альтернативного вирішення спорів із нормами цивільного й господарського права, а також цивільного та господарського процесу, частково – міжнародного приватного права, зумовлює їх особливий статус у системі права України [10, с. 10].

У вітчизняній доктрині усталився підхід, за яким міжгалузеві та комплексні інститути розглядаються як «складні інститути права»: вони формуються з сукупності відносно відокремлених норм різних галузей і спрямовані на регулювання певних груп взаємозалежних суспільних відносин. Натомість «прості» (галузеві) інститути об'єднують подібні норми в межах однієї галузі. Відповідно, міжгалузевий інститут трактується як міжгалузева підсистема – впорядкована сукупність норм кількох галузей, що координовано врегульовує споріднені відносини. Показовим є інститут власності, який охоплює норми конституційного, цивільного, кримінального та інших галузей. Найбільш масштабні міжгалузеві інститути зазвичай отримують подальшу реалізацію у вигляді відповідних комплексних галузей законодавства [11, с. 305].

Водночас, за слушним зауваженням М. М. Чабаненко, комплексність правового регулювання дає змогу досягати оптимального впливу на відносно однорідні групи суспільних відносин, які за своєю природою мають комплексний характер [12, с. 130]. Інтегративність як визначальна риса сучасного права постає найбільш репрезентативною моделлю організації діалогу правових культур сьогодення, забезпечуючи узгодженість різних правових підходів і підвищуючи ефективність регулятивних механізмів у багатовимірному соціальному середовищі.

У цьому контексті видаються переконливими міркування Р.М. Бірюкова, що полягають у розумінні глобалізаційних процесів, які суттєво впливають на націо-

нальну правову систему, трансформуючи як правотворчість, так і правозастосування. Нормативні акти, ухвалені за таких умов, з огляду і на форму, і на зміст, відбивають специфіку глобалізаційних змін; при цьому розширюється суб'єктний склад відносин у сфері правотворчості – дедалі більше суб'єктів беруть активну, безпосередню участь у відповідних процедурах [13, с. 9].

Узгоджуючись із підходом Л. Г. Удовика, варто відзначити, що стратегічну спрямованість нинішніх глибинних трансформацій світопорядку формують глобальні зв'язки, які інтегрують різноманітні економічні, фінансові, політичні, правові, інформаційні та культурні комунікації. Більшість соціальних процесів у стислі терміни набувають транснаціонального, надетнічного й загальнопланетарного виміру. Відтак глобалізація постає як провідна економічна, технологічна, правова, політична та інформаційно-культурна реальність, що докорінно переосмислює міжнаціональні, міжконфесійні та міжкультурні взаємозв'язки, і по-новому структурує життєвий світ як людства загалом, так і окремої особи [14, с. 4].

У руслі досліджень загальних і спеціальних критеріїв побудови системи права М. М. Драгомерецький акцентує на ключових властивостях права як нормативної системи – інтегративності та диференційованості. Правова система функціонує у взаємодії з системою суспільних відносин, яка становить для неї зовнішнє середовище, а коректне її розуміння потребує аналізу зв'язку між системою та структурою права [15].

Етимологічно інтеграція означає об'єднання в єдине ціле [16]. У правовій площині інтегративність доцільно трактувати у двох комплементарних вимірах: по-перше, як характеристику загальних процесів зближення і координації правових систем різних держав у межах законмірного міждержавного співробітництва, заснованого на спільних правових принципах та цінностях (широкий підхід); по-друге, як внутрішній стабілізуювальний компонент архітектури системи права конкретної держави, що забезпечує узгодженість її елементів (вузький підхід).

Цілком обґрунтованою видається позиція Т. Мусієнко, за якою однією з ключових ознак системи законодавства є її інтегративність. Система законодавства, будучи складовою ширшої правової системи, має як вертикальну, так і горизонтальну організацію; водночас її інтегративний характер виявляється у подвійній ролі – вона постає і як джерело права, і як форма його реалізації [17].

В.І. Риндюк та О.М. Гришко визначають інший підхід про визначення співвідношення системи законодавства та системи права, обґрунтовуючи, що «в сучасній правовій реальності в межах теорії права необхідно піднімати та вивчати питання співвідношення не системи права та системи законодавства, а більш загальне питання співвідношення системи права та системи джерел (форм) права» [18, с. 40]. Вченими встановлюється, що Система права та система джерел (форм) права співвідносяться як зміст та форма. Система джерел права включає в себе законодавство як підсистему нормативно-правових актів публічно-владних суб'єктів, корпоративну підсистему (як сукупність корпоративних нормативно-правових актів суб'єктів громадянського суспільства (тих, які не мають публічно-владних повноважень), а також нормативно-договірну, прецедентну, звичаєву підсистему тощо. В правовій системі певної держави кожна із названих підсистем, зокрема, законодавство, є тільки однією із форм виразу системи права поряд із іншими формами; тільки однією із форм, яка організовує та виражає зміст права. При цьому, питання взаємодії та співвідношення названих підсистем системи джерел (форм) права на сьогодні є практично не дослідженим у юридичній науці. Щодо поняття законодавства України як специфічної основної форми зовнішнього виразу норм права національної правової системи, то останнє є ієрархічною сукупністю нормативно-правових актів суб'єктів публічно-владних повноважень та міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України. По іншому, законодавство України є ієрархічною сукупністю нормативно-правових актів суб'єктів публічно-владних повноважень, зокрема, і законів про ратифіка-

цію міжнародних договорів, невід'ємною частиною яких є текст відповідного міжнародного договору.

Сучасна доктрина також підкреслює, що глобалізаційні процеси істотно позначилися на еволюції правових систем, спричинивши їхню трансформацію та перегрупування інфраструктури правопорядку. Серед провідних тенденцій – зближення та гібридизація правових сімей, уніфікація регулювання під впливом міжнародних стандартів; ці зрушення характерні й для правової системи України, яка інтенсивно змінюється в руслі європейської правової інтеграції. Комплекс зазначених факторів прискорює вироблення універсальних правових приписів і стимулює формування транс- та міжгалузевих елементів системи права, що, не руйнуючи її цілісності, істотно оновлює її структуру та збагачує новими системоутворювальними компонентами.

Узагальнюючи закономірності формування комплексних галузей права, варто підкреслити, що однією з ключових стадій цього процесу є поява або істотна трансформація суспільних відносин, які потребують та піддаються нормативному впорядкуванню. Саме з цього випливає конституювання відповідного предмета правового регулювання як підстави виокремлення нової правової підсистеми. З огляду на специфіку комплексних галузей, їх поява зумовлюється насамперед ускладненням соціальної матерії та виникненням нових сфер суспільної діяльності, які вимагають адекватних юридичних механізмів реагування; цю обставину доктрина прямо пов'язує з «комплексністю» таких галузей [19].

У руслі підходу А.П. Заєця об'єктивація права та правових норм у суспільстві постає як процес кристалізації й вираження волі більшості, унаслідок чого правові ідеї набувають надіндивідуального характеру. У такому баченні об'єктивація демонструє внутрішній зв'язок права з особою та соціумом, фіксуючи перехід від суб'єктивних уявлень до суспільно визнаних регулятивних орієнтирів [20, с. 36]. Важливою є й аксіологічна інтерпретація правотворення як процесу легітимації права: термін «легітимація» доречно застосовувати для позначення

завершальної стадії правотворчості, коли відбувається публічне схвалення і виправдання відповідних норм та рішень. Якщо ж уявлення про належне не здобувають суспільного визнання й підтримки, вони не можуть уважатися правовими і не набувають статусу чинних норм [20, с. 45].

У межах романо-германської правової традиції об'єктивація права найтісніше пов'язана з нормативно-правовим актом як провідною формою вираження правових приписів. Тому, повертаючись до етапів становлення комплексних галузей, слід наголосити: на відповідній фазі розгортається інтенсивна нормотворчість – ухвалюються нові закони, на їх виконання видаються підзаконні акти, і в результаті поступово окреслюється самостійна галузь законодавства [21; 22].

Далі, з урахуванням особливостей регульованих суспільних відносин, формується специфічний метод правового впливу, конкретизується коло учасників, визначається баланс основних регулятивних засобів (дозволів, обов'язків, заборон), уточнюється зміст правового статусу суб'єктів, процедури виникнення, встановлення та реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, а також способи їхнього примусового забезпечення. Водночас посилюються системні зв'язки між приписами, що охоплюють нову сферу відносин, що зумовлює зростання масиву спеціалізованих норм – дефінітивних, установчих, принципових, колізійних тощо – і, як наслідок, формування відповідних правових інститутів.

Процеси становлення нових правових утворень зазвичай супроводжуються систематизацією нормативного масиву й, на нормативному рівні, часто завершуються ухваленням кодифікованого акта. Інакше кажучи, відбувається – у термінах діалектики – поступовий перехід кількісних змін у якісні: накопичення приписів, що виходить за межі «міри» (інтервалу допустимих кількісних варіацій без втрати тотожності явища), спричиняє стрибкоподібну зміну якості та появу нової правової реальності. Саме у такий спосіб формується комплексна галузь права.

Постання комплексної галузі, своєю чергою, тягне за собою оформлення відпо-

відної наукової спеціальності й навчальної дисципліни (хоча остання може функціонувати й на рівні окремих інститутів або підгалузей). У науці відбувається доктриналізація ідеї про самостійний характер нової галузі; водночас майже всі названі етапи супроводжуються активними дослідженнями, результати яких нерідко полемізують з усталеною «офіційною» парадигмою чи, у термінах І. Лакатоса, із чинною науково-дослідною програмою.

Проблематика закономірностей виникнення, розвитку й функціонування галузі права як елемента системи права досі не дістала належного висвітлення у вітчизняній юриспруденції: перевага надавалася аналізу становлення окремих галузей (аграрного, митного, повітряного, транспортного тощо) та окремих аспектів екологічного права. Комплексна галузь, що оперує особливою «змішаною» групою суспільних відносин, є структурним компонентом системи права і з часом може еволюціонувати у відносно самостійну галузь, зорієнтовану на регулювання більш однорідного масиву публічно-правових або приватноправових відносин.

Висновок. Процес галузеутворення є тривалим і багатовимірним: він пов'язаний, насамперед, із появою нової сфери суспільних відносин та відповідним розгортанням нормотворчості. Вагоме місце належить і юридичній науці, яка формує доктринальні підстави для виокремлення нової комплексної галузі відповідно до реальних умов соціального розвитку.

За зазначеною вище логікою цифрове право наразі не демонструє достатнього ступеня єдності предмета і методу, а його норми розподілені між кількома традиційними галузями, що зумовлює доцільність трактування його як міжгалузевого (комплексного) поля дослідження, а не як повноцінної галузі позитивного права.

Цифрове право посідає відносно самостійне місце в системі права, поєднуючи запозичені норми з елементами, що виникають безпосередньо у сфері цифрових технологій. Його розвиток супроводжується інституційним оформленням: створюються спеціальні регуляторні органи, напрацьовується судова та адміністративна практика, формуються освітні стандарти й наукові

дослідження, що дозволяє розглядати цифрове право як комплексне утворення, яке поступово консолідується в системі права.

Список використаної літератури:

1. Манько Д.Г. Міжгалузевість, комплексність, інтегративність як характеристики сучасного права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 8-12.
2. Тицька Я. О., Поварчук Н. С. Доктринальні підходи щодо визначення статусу права інформаційних технологій. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 41-46.
3. Дудник Р.М. Комплексні галузі права: роль та місце в системі права України. *Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю*. Пам'яті проф. Ю. М. Оборотова : (до 75-річчя від дня народж. д. ю. н., проф. Ю. М. Оборотова) : матер. Міжнар. наук.-практ. конф.(Одеса, 17 верес. 2021 р. / Нац. ун-т «Одеська юрид. академія»; за заг. ред. А. Ф. Крижановського. Одеса : Фенікс, 2021. С. 162-165.
4. Добробог Л.М. Закономірності виникнення, розвитку та функціонування комплексної галузі права як елемента системи права: автореф. дис...канд. юрид.наук:12.00.01. Харків, 2016. 34 с.
5. Хряпченко В.П. Розуміння комплексних галузей українського права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36 Т. 1. С. 27-32.
6. Багай Н.О. Теоретичні аспекти формування комплексних галузей права. URL: http://www.rusnauka.com/17_PNR_2008/Pravo/34332.doc.htm.
7. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: історико-теоретичне дослідження. О.: Фенікс, 2008. 328 с.
8. Дейнега М. А. Міжгалузеві зв'язки системи природоресурсного права. *Науково-практичний журнал «Право. Людина. Довкілля»*. 2019. Вип. 10 (2). С. 66-71
9. Левицька Н. О. Міжгалузеві нормативно-правові інститути: деякі теоретичні питання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 14. Том 1. С. 23. (Серія: Юриспруденція).
10. Бут. І. О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні : авторереф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2016. 20 с.
11. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. 2-ге видання. Київ : Алерта, 2010. С. 305-306.

12. Чабаненко М. М. Загальна характеристика аграрно-правових інститутів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 130
13. Бірюков Р. М. Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрямки трансформації) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 20 с.
14. Гавінська О. А. Підгалузі права в системі права сучасної України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2017. 200 с.
15. Драгомерецький М. М. До питання про виділення загальних та спеціальних критеріїв конструювання системи права. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 т. Одеса : Гельветика, 2022. Т. 1. С. 114
16. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. URL: <http://sum.in.ua/s/integracija>
17. Мусієнко Т. До питання співвідношення енергетичного права та енергетичного законодавства України. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4933/1/11%20-%201_9_%20-%2027.pdf
18. Риндюк В.І., Гришко О.М. Система права та законодавство: до питання співвідношення понять. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 35-41
19. Багай Н.О. Теоретичні аспекти формування комплексних галузей права. URL: http://www.rusnauka.com/17_PNR_2008/Pravo/34332.doc.htm.
20. Заєць А.П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. К.: Парламентське вид-во, 1999. 248 с.
21. Запара А.Є., Легеза Ю.О. Система інформаційних компетентностей публічних службовців. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Випуск 2. С. 32-35
22. Тильчик О. В., Тильчик В. В. Права платників податків – учасників податкових спорів як невід’ємний елемент їхнього правового статусу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. Вип. 1. Ч. 2. С. 85-90

Styranka M. B. Digital Law as a Complex Branch of Law

The article examines digital law as a complex branch that is formed at the junction of basic and special branches of the legal system. It is substantiated that its emergence is due to the complication of social processes and digital transformation, which generate new configurations of legal relations that cannot be exhaustively regulated by the tools of one traditional branch. Based on the methodology of system-structural analysis, it is shown that digital law integrates the norms of constitutional, civil, administrative, financial, criminal and procedural law, while developing its own conceptual constructs and approaches to law enforcement. The criteria of complexity are revealed, namely, subject integration, methodological multi-layering, institutional consolidation and practical relevance, which made it possible to prove their suitability for identifying digital law as an interdisciplinary legal entity. It is shown that the objectification of the relevant norms in the Romano-Germanic tradition occurs mainly through intensive norm-making and further systematization, which contributes to the formalization of the field of legislation, the formation of specialized institutions and the accumulation of judicial practice. It is argued that at the present stage, digital law does not yet demonstrate complete unity of subject and method, but occupies a relatively independent place in the legal system as a complex field of regulation, which is gradually consolidated under the influence of European integration, the development of regulatory institutions, educational programs and scientific research. The conclusion is made about the expediency of interpreting digital law as an interdisciplinary (complex) legal formation capable of ensuring a coordinated regime of regulation of digital social relations and serving as a methodological guideline for further codification and harmonization of national legislation in the field of digital technologies.

Key words: digital law, complex field of law, interdisciplinary institutions, unity of subject and method, legal integration, codification.